

Neznáma tragédia pri Magurke v Nízkych Tatrách počas SNP

Autor: Peter Slašťan, Zverejnené: 14.06.2022, Aktualizované: 14.06.2022

Obec Kunešov sa nachádza na strednom Slovensku v okrese Žiar nad Hronom neďaleko mesta Kremnica. Dnes je to malá, nenápadná obec s počtom obyvateľov okolo 200. Nebolo to vždy tak. Až do roku 1945 to bola veľká, životom kypiaci obec s počtom obyvateľov okolo dvoch tisíc. Osud obce bol vždy úzko spätý s ťažbou drahých kovov, najmä zlata, v meste Kremnica. Obec bola založená v dobe veľkého rozmachu ťažby v Kremnici, ku ktorému došlo v prvej polovici 14. storočia. Prvá písomná zmienka o obci Kunešov pochádza z roku 1342; vtedy je ešte spomínaná pod názvom osada ku sv. Michalovi (villa Sankt Michaelis). Obec založili a osídlili osadníci, ktorí prišli na pozvanie uhorských kráľov ako odborníci na banskú ťažbu. Podľa nárečia, ktoré si obyvatelia zachovali do najnovších čias sa usudzuje, že najväčšia časť prišla zo Sliezska a z dnešného juhozápadného Nemecka. Kostol v obci bol vybudovaný okolo roku 1400 a je zasvätený sv. Michalovi archanjelovi. Obyvatelia sa živilí prácou v kremnických baniach, ktorá poskytovala zárobok a poľnohospodárstvom, ktorým si zabezpečovali skromnú obživu. Významným bol najmä chov dobytky. Po období konjunktúry ťažby zlata, ktorú možno označiť za zlatý vek mesta aj jeho okolia, nastal už od začiatku 16. storočia postupný úpadok ťažby. To sa negatívne prejavilo aj v životných podmienkach obyvateľov Kremnice a okolia, ktoré sa stali ešte ťažšími, keď poklesol alebo úplne zanikol zárobok z baníckej práce.

Modernejšie časy nastúpili aj v Kunešove po vzniku Československa v roku 1918. Popri technickom pokroku, ktorý však v obci ešte nebol veľmi badateľný, prišli v demokratických podmienkach prvej republiky aj nové ideológie, ktoré prinášali skôr nepokoj a narušenie doterajších foriem života, keď doposiaľ život obyvateľov silne ovplyvňovalo najmä náboženstvo a ním stanovené morálne zásady. Po I. svetovej vojne prišli aj do Kunešova komunistické ideály o rovnosti a sociálnej spravodlivosti, ktoré priniesli najmä navrátilci z vojny a rýchlo sa rozšírili aj medzi baníkmi v Handlovej, kde pracovalo veľa Kunešovčanov. Od začiatku 30-tich rokov sa čoraz silnejšie presadzoval nacionalizmus, ktorý postupne prerastal do fašizmu a nacizmu. Tieto extrémne ideológie a z nich vychádzajúca politická prax si podobne ako inde na Slovensku, aj v Kunešove našli svojich prívržencov aj odporcov. Prevažná väčšina obyvateľov sa však do žiadnych politických zápasov nezapájala a snažili sa žiť svoj každodenný život a zlepšovať si v rámci možností materiálne podmienky života. Možno povedať, že až do 30-tich rokov minulého storočia si obyvatelia Kunešova svoje „nemectvo“ uvedomovali len veľmi slabo a povrchno. Boli silne naviazaní v prvom rade na rodnú obec a boli lojálnymi obyvateľmi krajiny, v ktorej žili už 600 rokov; do roku 1918 to bolo Uhorsko, potom Československo a od marca 1939 prvá Slovenská republika. Spôsobom života sa nijako neodlišovali od ostatných obyvateľov v okolí a rozdielny jazyk v prostredí, v ktorom sa prevažne pohybovali (oblasť Kremnice a Handlovej), nehral vtedy žiadnu významnú rolu. Keď na jeseň v roku 1939 vypukla II. svetová vojna, obyvatelia aj z vlastných skúseností (živé boli ešte spomienky na I. svetovú vojnu) cítili, že to neprinesie nič dobré. Skúsenosť obyvateľov naučila v takýchto časoch veľmi nevytrčať a radšej sa prikrčiť a tak sa snažiť prežiť nepokojné časy. Čoskoro sa nepriaznivé dôsledky vojny prejavili aj v živote obce Kunešov; najskôr v materiálnom nedostatku a potom prišli aj prvé vojnové obeť.

Významne do života obce vstúpilo Slovenské národné povstanie (ďalej „SNP“). Obec sa hneď od začiatku SNP nachádzala na povstaleckom území a v druhej polovici septembra sa ocitla priamo vo frontovej línii (pozície v obci držala povstalecká armáda, očakávajúci nápor nemeckých vojsk smerom od Handlovej). Z miestnych obyvateľov, prevažne baníkov v Handlovej a prívržencov komunistických ideí sa hneď začiatkom septembra 1944 sformovala partizánska skupina o počte asi 30 členov, ktorá prevzala v obci moc. V obci zavládol nepokoj a neistota, čo bude ďalej. Čelní predstavitelia dovtedajšej obecnej správy a Nemeckej strany (Deutsche Partei; bola budovaná na nacistickej ideológii) boli zaistení. Dňa 21. septembra 1944 (bol to štvrtok), skoro ráno bol obecným sluhom vybudovaný príkaz povstaleckých orgánov, že všetci muži vo veku od 16 do 60 rokov sú povinní pod hrozbou prísneho trestu o 7 hodine s krompáčmi, lopatami a stravou na jeden deň nastúpiť na obecné námestie pri požiari zbrojnici (Marktplatz). Z toho bolo zrejmé, že pôjdu na nejaké zákopové práce, ale kam pôjdu, to nebolo vyhlásené. Po nástupe bolo cca 300 mužov z Kunešova pod ozbrojenou strážou partizánov

eskortovaných pešo do Kremnice na železničnú stanicu. Podobne boli eskortovaní aj muži z ďalších okolitých nemeckých dedín. Tu nastúpili po 50-tich do nákladných krytých vagónov a vlakom boli odtransportovaní na Horehronie. Tento príkaz vzišiel z centra SNP v Banskej Bystrici a zámerom bolo jednak získať pracovné sily na budovanie obranných zariadení a jednak odsunúť bojaschopných mužov nemeckej národnosti z frontového pásma hlbšie do povstaleckého zázemia. Určite nebolo zámerom povstaleckých orgánov týchto mužov - civilné osoby fyzicky likvidovať.

Nechajme o týchto udalostiach prehovoriť priameho účastníka, vtedy 17 ročného Kunešovčana Johanna Rückschlossa, nar. 27.4. 1927 (pán Rückschloss zomrel 25.4.2006 v Deggendorfe/Bavorsko):

„Nasledujúce ráno sme spozorovali, že sme už prešli cez Banskú Bystricu a ideme ďalej na Horehronie. Okolo obeda vlak zastal v Hronci. Zaviedli nás do veľkej prázdnej továrenskej haly, kde sa predtým vyrábala emailová riad. S malou skupinou sa mi podarilo obsadiť oddelenú miestnosť, ktorá slúžila predtým asi ako kancelária. V Hronci bolo umiestnených asi 800 nemeckých mužov z Hauerlandu (je to oblasť okolo Kremnice a Nemeckého/Nitrianskeho Pravna). Chýbali sanitárne zariadenia, potrebu sme si odbavovali pri potoku. Spali sme na holej zemi. Dobro urobili tí, čo si zobrali stravu zo sebou, lebo až v nedeľu, štvrtý deň po internovaní, sme dostali jeden chlieb na desať chlapov a po naberačke polievky.

Po niekoľkých dňoch prišla ešte skupina chlapov zo Skleného, ktorých tváre vyjadrovali ešte hrôzu z masovej vraždy, o ktorej sme sa postupne dozvedeli (pri obci Sklené v súvislosti s nástupom mužov na zákopové práce bolo partizánmi zastrelených 187 mužov - obyvateľov obce Sklené).“.

Internovaní muži z Hauerlandu vrátane Kunešovčanov boli postupne v menších skupinách nasadzovaní na práce v okolí; najmä na kopanie protitankových zákopov v údolí Hrona a budovanie poľného letiska pri Brezne. Niektoré skupiny boli odtransportované na práce aj ďalej na Horehronie do blízkosti Polomky. Stravovacie aj hygienické podmienky boli stále veľmi zlé; muži boli podvyživení a trpeli aj zimou, ktorá sa v týchto končinách už v októbri ohlasovala nízkymi teplotami najmä v noci a oni nemali teplejšie oblečenie.

Opäť nechajme prehovoriť pána Johanna Rückschlossa:

„V stredu popoludní 25. októbra 1944 sme začuli počas práce guľometnú strelbu z východného Pohronia. Večer pod rúškom tmy nás stráž odvieďli z tábora dole do údolia na železničnú stanicu, kde čakal na trati osobný vlak. Zakázali nám nahlas rozprávať a stráž oznámila, že môžeme ísť zase domov. Za svitania došiel vlak do Banskej Bystrice. Aký bol dlhý koľko mal vozňov, nevedel som zistiť. Vlak sa potom pohol ďalej smerom na Zvolen. Pred sliáčskou stanicou sa zastavil, stráž nám dovolila vystúpiť a vzdialila sa. Tu bolo počuť volania: Kde sú Kunešovčania ! Dobšínčania sem ! Koperničania sem ku nám ! Dlhý prúd vycivených postáv sa dal na pochod smerom na Zvolen. Zástup sa medzitým rozdelil na skupiny podľa dedín, z ktorých sa každá usilovala čo najskôr dostať domov. Okolo polnoci sme počuli z temnoty hlas: „Stáť ! Ste vracajúci sa Nemci ?“ Vedeli sme, že sme zachránení. Vojská nemeckej armády nás zaviedli do stodoly, kde bola pripravená slama na prespanie, dali nám teplú kávu a chlieb. Dozvedeli sme sa, že sme v Ihráči, 8 kilometrov od Kremnice. Cestou na Kremnicu nás obyvatelia slovenských dedín ponúkali chlebom. V piatok 27. októbra 1944 sme sa vrátili z internácie domov do Kunešova. Ale nie všetci !“

Jedna odlúčená skupina zaistencov, v ktorej bolo 66 Kunešovčanov a asi 7 obyvateľov z ďalších okolitých obcí mala iný osud, a žiaľ veľmi tragický. Bola to skupina mužov, ktorých preložili z hroneckého tábora a nasadili na zákopové práce v oblasti Podbrezovej.

Najlepšie bude, keď ich tragický príbeh podáme očami priameho účastníka Antona Prokeina, ako ho písomne zachytil už uvedený Johann Rückschloss:

„Neskoro popoludní dňa 25. októbra 1944 oznámili stráže internovaným, že sú slobodní a že sa môžu vrátiť do svojich dedín. Kunešovský krčmár a poštár Anton Gürtler navrhol, že ich najkratšou cestou prevedie z Podbrezovej cez hrebeň Nízkych Tatier do Ružomberka. Muži s tým súhlasili a tak sa skupina neozbrojených civilov vydala na pochod do hôr. Ráno 27. októbra 1944, bol to už piatok, okolo desiatej hodiny sa po prechode hrebeňa Nízkych Tatier uchýlili do prázdnej maštali, aby si trocha odpočinuli a ukryli sa pred partizánmi. Maštala slúžila zrejme pre kone pri zväžaní dreva. Ale chlapov tu čakal strašný osud. Dostali sa do rúk malej partizánskej skupiny. Tí ich v maštali zamkli. Po desiatich až pätnástich ich vyvádzali vždy dvaja ozbrojení partizáni do blízkeho lesa. Najprv museli odovzdať hodinky, prstene a vyprázdniť vrecká. Čoskoro bolo počuť strelbu z automatov. Do štvrtej hodiny postrelali všetkých. Po skončení vraždenia sa vrátili dvaja partizáni späť do maštale a našli Antona Prokeina, ktorý sa tam schoval. vytiahli ho spoza saní a radili sa, čo majú s ním urobiť. Začul: „Treba ho zastreliť!“ V zúfalstve päšťami odsotil oboch partizánov; vybehol cez otvorené vráta, potom cez malú záhradu, hodil sa na zem, aby ho netrafili a napokon sa skotúlal dole strmým svahom. Keď dosiahol breh potoka, zbadal, že ešte po ňom strieľajú. Skryl sa za balvany, kde sa cítil istejší. Čakal do zotmenia a pustil sa potom vedľa potoka dole do doliny. Anton Prokein sa dostal do jednej slovenskej dediny (nevedno presne ktorej), kde ho prichýlil istý roľník. Na jeho veľkú radosť vedel trocha po nemecky. Utečenec sa konečne mohol najesť a odpočinúť si v teple. Ráno ho gazda zobudil, ukázal mu cestu do Ružomberka a dal mu na cestu chleba. Pred Ružomberkom narazil Anton Prokein na nemeckú hliadku. Zaviedli ho do kasárne, kde ho nakrmili, ostrihali, obliekli a zakúpili mu lístok na vlak do Piargov/Kremnických Baní. V ružomerskej kasárni sa stretol s Jozefom Neuschlom a Františkom Ernekom, ktorým sa takisto podarilo utiecť. Na deň Všetkých svätých 1. novembra 1944 prišli do Kunešova a mali smutnú povinnosť oznámiť obyvateľom hrôzostrašnú udalosť, ktorej boli účastníkmi a svedkami“.

Písomné svedectvo v tejto veci podal aj rímsko katolícky kňaz Alois Drienko, nar. 4.3. 1923 v Kunešove (pán Drienko zomrel 29.2 2008 Turčianskych Tepliciach). Jeho otec Alois Drienko st., nar. 9.5. 1888 bol obuvník v Kunešove a bol medzi zastrelenými mužmi v Nízkych Tatrách. Alois Drienko ml. bol ordinovaný za kňaza dňa 30.5. 1948 v Banskej Bystrici biskupom Andrejom Škrábikom. V povojnovom období mal zakázané vôbec prísť do rodnej obce. Jeho svedectvo obsiahnuté v listoch zo dňa 16.11. a 2.12. roku 2000 znie:

„V roku 1943 ma prijali na teológiu v Banskej Bystrici. Školské prázdniny v roku 1944 som trávil doma u rodičov a sestier (mám šesť sestier) v Kunešove. Keď som v septembri pre vojnové udalosti nemohol nastúpiť do seminára, pomáhal som doma pri poľnohospodárskych prácach. V noci pred nástupom mužov na opevňovacie práce (21. septembra 1944) som konal s inými mladými spoluobčanmi tzv. protipožiarnu stráž, preto poslala matka miesto mňa otca „na brigádu“ a ja som mal ísť druhý raz. Nikto z domácich partizánov ma potom nikam neposielal. Keď prišli do dediny vojaci, obsadili aj otcovu obuvnícku dielňu a tam som s nimi „šustroval“ ako som vedel. Koncom októbra 1944, keď sa väčšina odvlečených vrátila a najmä, keď prišli očití svedkovia masakry, a otec sa s viacerými mužmi nevrátil, vedeli sme, že sa udiala nejaká tragédia. Vybral som sa preto na bicykli v jeden deň do Vrútok a druhý do Hronskej Dúbravy v nádeji, že stretnem nejakých kunešovských „dezertérov“. Ale darmo, nikoho som nestretol. Rozšírili sa rozličné chýry a nárek v rodinách v obci bol veľký. Dostať sa na miesto činu na severnej strane Nízkych Tatier nebolo možné, lebo horské cesty strážilo nemecké vojsko a hory boli obsadené partizánmi. Teda bolo treba čakať na vhodnejšiu chvíľu.“

V novembri 1944 som nastúpil do seminára v Banskej Bystrici. Vianoce som prežil tam a pripravovali sme sa na príchod frontu, ktorý mal doniesť „oslobodenie“ od hodiniek a od slobody. V januári 1944 evakovali všetkých nemeckých občanov Kunešova do Čiech. Moja rodina sa dostala do mesta Kaplice v južných Čechách. V roku 1946 sa musela vysťahovať ďalej do Bavorska. Napokon sa usadili blízko Stuttgartu vo Würtembersku. Tam žijú ešte aj dnes moje štyri sestry, vdovy a tam zomrela aj moja matka. Keď som spravoval farnosť v Hronci, nevedel som sa od komunistov presne dozvedieť, v ktorých priestoroch boli deportovaní Nemci umiestnení. Vraj to bolo v lisovni. V roku 1964 som bol správcom fary v Trní pri Zvolene. Svojmu dobrému susedovi Antonovi Zarevúckemu, správcovi farnosti v Badíne, som vyrozprával tragédiu pri Magurke. Keďže bol rodákom z Nemeckej/ Partizánskej Ľupče a mal tam známeho horára Belopotockého, slúbil mi, že ma tam autom zoberie. Horár Belopotocký nám veľmi ochotne ukázal lokalitu pri Magurke, kde podľa jeho údajov našli lesní robotníci ostatky po zavraždených mužoch. Miesto však devastovala lavína, ktorá strhla i kríž, ktorý robotníci postavili neznámym obetiam. V kostolíku na Magurke som vykonal tichú pobožnosť a miestnemu farárovi so odovzdal listinu s menoslovom zavraždených. Dnes je prístupová cesta zarastená, potôčik nie je regulovaný; miesto masakry nie je označené ani len krížom alebo pamätníkom, či tabuľou. Exhumácia sa neuskutočnila. Kunešovčanov z Nemecka som dva krát doviedol na miesto činu. Prvýkrát v roku 1986; druhýkrát v roku 1990, kedy som v tamojšom kostolíku odslúžil i svätú omšu. Podľa údajov horára Belopotockého sa v tejto doline našli aj ďalšie menšie hroby; nikto však nevedel povedať, o akých mŕtvych ide (zo Spiša ?).“.

Tol'koto svedectvo pána farára Aloisa Drienka, syna zavraždeného pri Magurke.

Počet zastrelených Kunešovčanov pri Magurke je ustálený na 63 a obeť sú vďaka našim krajanom v Nemecku menovite známe. Ich zoznam je uvedený na pamätnej tabuli obetiam II. svetovej vojny a súvisiacich tragických udalostí z obce Kunešov, ktorá sa nachádza v bočnej kaplnke Božského srdca Ježišovho v kostole sv. Michala v Kunešove. Jednalo sa všetko o prostých ľuďoch, obyvateľov obce Kunešov, prevažne baníkov v Handlovej a drobných roľníkov; mnohí boli otcami viacerých rodín. Osobitosťou tohto tragického prípadu je skutočnosť, že obeť neboli nikdy exhumované a pochované a v súčasnosti nie je prakticky známe ani presné miesto, kde spočívajú ich telesné pozostatky. Keď sme boli dňa 9. augusta v roku 2000 s domácim sprievodcom na mieste, kde mali byť Kunešovčania povraždení, dostali sa k nám viaceré informácie pochádzajúce od vtedy ešte žijúcich pamätníkov z obce Partizánska Ľupča. Telá zavraždených objavili lesní robotníci na jar 1945 pri ťažbe dreva; tieto boli len málo prikryté čečinou, už boli v rozklade, bol tam silný zápach a kone sa im plašili. Lesní robotníci o tomto hroznom náleze povedali svojím nadriadeným; avšak vzhľadom na vtedajšie rozhárané pomery sa nikto nechcel v tejto veci angažovať. Telá mŕtvych tak zostali na pôvodnom mieste; neboli inde prevezené, ani tam lepšie pochované. Podľa údajov od pána farára Drienka bol pri tomto mieste vztýčený kríž, ktorý však neskôr zničila lavína.

O tomto tragickom prípade hromadného zastrelenia asi 70 civilných osôb, obyvateľov Slovenskej republiky a príslušníkov nemeckej národnostnej menšiny na Slovensku, je stále veľmi málo informácií a poznatkov. Aj oficiálna historiografia o SNP túto tragickú udalosť doposiaľ opomína. Nie je známe ani to, čo bolo dôvodom pre takú hromadnú popravu neozbrojených civilných osôb, ktorá aj pre vtedajšie vojnové pomery na Slovensku bola niečím neobvyklým, vymykajúcim sa z rámca udalostí ku ktorým došlo počas SNP. Výnimkou sú len dve obdobné tragické udalosti, ktoré sa udiali v septembri 1944 v Sklenom, kde bolo partizánmi zastrelených 187 mužov z obce Sklené a na železničnej stanici v Banskej Štiavnici prišlo o život 83 obyvateľov z obcí Veľké Pole a Píla; obidve tieto tragické udalosti sú už v súčasnosti pomerne podrobne zdokumentované. Môžeme sa len domnievať, či pri Magurke sa jednalo o individuálnu akciu malej skupiny ozbrojencov, ktorých hlavným motívom bolo zmocnenie sa osobného majetku iných ľudí alebo či o zastrelení týchto mužov bolo jednané a rozhodnuté na určitej úrovni velenia povstaleckých jednotiek v lokalite Magurka Železná. Nachádzali sa tu v tej dobe pomerne veľké skupiny povstalcov (partizáni, vojaci), ktoré mali určitú organizovanú formu aj vybudované

štruktúry velenia. Činnosť partizánskych a vojenských povstaleckých jednotiek v danej lokalite je veľmi dobre zmapovaná a je o nej k dispozícii veľa odborných historických štúdií, z ktorých mnohé obsahujú podrobné údaje o ich činnosti. O masakre na civilných obyvateľov pri Magurke však tam nie je žiadna zmienka. My sa nechceme púšťať do žiadneho historického bádania a analýz. To prenechávame profesionálnym historikom, špecializujúcim sa práve na obdobie SNP.

Po takmer 78-mich rokoch od tejto tragickej udalosti sa obec Kunešov v spolupráci s Karpatskonemeckým spolkom na Slovensku a Pracovným združením Kunešovčanov v Nemecku rozhodli vybudovať skromný pamätník v osade Magurka v blízkosti lokality, kde ku tejto smutnej udalosti došlo. Totožný pamätník je vybudovaný aj na cintoríne v obci Kunešov. Nech sú tieto pamätníky mementom, že každá vojna vždy prináša utrpenie a smrť nevinných ľudí a že zámerné šírenie nevraživosti a nenávisti medzi ľuďmi na akomkoľvek základe je zločinom.

Z dostupných podkladov a informácií spracovali:

Ing. Viliam Neuschl, nar. 5.3. 1944 v Kunešove,

JUDr. Anton Vaský, nar. 15.6. 1957 v Kremnici

Jún 2022